

ÁSVÁNY-UJDONSÁG BUDAPESTEN A KIS-SVÁBHEGYRŐL.

Böckh Hugó-tól.¹

A budai hegységet alkotó sediment-közetek nem valami sok ásványfajt tartalmaznak. A legelterjedtebb közöttük a calcit. Gyakrabban találni még a barytot, gipszet és helyenként a pyritet is.

Ily körülmények között a magyarhoni földtani társulatnak az 1884-ik évi december hó 3-ikán tartott szakülésén dr. WARTHA VINCZE műegyetemi tanár úr azon könnyen érthető és általában is érdekes meglepetéssel szolgált, hogy ő a Kis-Svábhegy legéjszakibb bányájában calcit-skalenoöderek között apró *fluorit*-kristályokra bukkant.²

E lelet elannyira ritkaság számba megy, hogy néhány darabkán kívül azóta a Kis-Svábhegyen tudtommal fluoritot többé nem találtak.

Egy évvel később a boldogult dr. SZABÓ JÓZSEF egyetemi tanár «Magyarország nevezetesebb fluorit lelőhelyei»³ című értekezésében e tárgyra visszatérve kiemelte, hogy ezen genetikailag érdekes és a legritkábbak közé sorolható fluorit-előfordulás a híres *carrarai* márványbányában találja némi analogonját; a mennyiben Carrarában is a kristályos mészkőben ugyancsak mint igen nagy ritkaságot víztiszta fluoritot találni.

A carrarai fluoritból egy igen szép példány van a budapesti m. kir. tudomány-egyetem ásványtani gyűjteményében is, melyet boldogult HANTKEN MIKSA egyetemi tanár úr ajándékozott oda.

Dr. SZABÓ JÓZSEF megemlíti azon körülményt is, hogy Carrarán a fluoriton kívül — és nem is épen ritkán — még kisebb víztiszta quarz-kristályok is találhatóak, melyek ösmeretesen a quarz egyik legszebb előfordulásainak sorába méltán tartoznak. Ilyen víztiszta kristályokban termelt quarz a kis-svábhegyi nummulitmészkőben ezideig még teljesen ismeretlen volt.

A budai hegység közetanyagában a kovasav helyenkint nem hiányzik ugyan, így például a dolomitban parányi quarz-kristálykák szórványosan

¹ Előadta az 1897. november 3-án tartott szakülésén.

² *Földtani Közlöny*, 1884. XIV. kötet, 571. l.

³ *Földtani Közlöny*, 1885. XV. kötet, 93. l.

megfigyelhetők; bővebben találjuk azonban mint szarukövet, például a Farkasvölgyben, majd pedig mint sejtes quarzot stb., ugyancsak a dolomitban, több helyen, sőt egyes dolomit- meg márga-rétegek is néha meg lehetőszen elkovásodottak.

Az 1897. évi október hó 20-án GÖTZ BÉLA barátommal végzett kirándulásunk alkalmával sikerült azonban a *Kis-Svábhegyen*, a nummulitmészben levő *Scheer-féle* kőbányában a nummulitmész felső részét alkotó conglomerátos rétegből egy kisebb mészkődarabot gyűjtenünk, a melyen meglepetéssel tapasztaltam, hogy a calcit-skalenoöderekre széthintve, apró, víztiszta *quarz*-kristályok telepedtek le.

E rendkívül szép kristályok termete teljesen azonos a carrarai quarzokéval, csakúgy mint a hegyi kristálynak azon féleségeivel, melyeket helyi elnevezéssel gyémántoknak mondanak, mint pl. a bristoli, a lake-georgei és hazánkban is az ösmeretes máramarosi gyémántok.

A dr. SZABÓ JÓZSEF jelzette analogia tehát a carrarai mészkővel ezen ujdonság révén most még inkább szembeötlővé vált.

A calcit, melyre a víztiszta quarzkristályok mint fiatalabb képződemények letelepedtek, piszkos sárgás színű, bágyadt, zsíros fényű, lapjainak felülete kissé drúzos és lényegileg a $\{21\bar{3}1\}$ formában, apróbb kristályokban termett.

A quarz az apró víztiszta kristályokon kívül egy mintegy 9 mm vastag és inkább tejfehér színű, kisebb kristályokból alkotott, drúzos oszlopot is formál.

A víztiszta kristálykák közül a leghosszabb mintegy 2 mm-t mér a főtengely irányában.

Egy alig 1 mm nagyságú kristályon csak a quarz rendes formáit konstatáltam, nevezetesen a két rhomboédert: $r = \{10\bar{1}1\}$ és $z = \{01\bar{1}1\}$, valamint a prizmát $m = \{10\bar{1}0\}$ is. A rhomboéderek lapjai simák ugyan, de kissé hullámosak, a prisma lapjain pedig az ösmeretes vízszintes vonalozás jól szembe tűnik.

A mért lapszögek a következők:

$$\begin{aligned} m : r &= (10\bar{1}0) : (10\bar{1}1) = 38^\circ 18' \\ r : z &= (10\bar{1}1) : (01\bar{1}1) = 46^\circ 10' \end{aligned}$$

Megemlítem még továbbá azt is, hogy egy a quarz termőhelyéről származó mészkődarabon, a quarz társaságában termett calcitokhoz teljesen hasonló mézspát-kristályokon víztiszta, leveles-táblás gipszet is találtam, mely a kis-svábhegyi mészkőben ezideig szintén ismeretlen volt.*

* Mint dr. SCHAFARZIK FERENCZ úr szóbeli közléséből utóbb értesültem Carrarán is előfordul ilyen víztiszta gipsz.

Megjegyezhetem végül még azt, hogy úgy látszik ez a quarz előfordulás is olyan szórványos lesz, mint volt a fluorit, a mennyiben a legszorgosabb utánjárással sem sikerült legalább még egy második példányt is szereznem.

A BÖRÖSTÖL MEGMARADT ICHTHYOSAURUSOK EGY ÚJ PÉLDÁNYÁRÓL.

Dr. FRAAS EBERHARDT-tól (Stuttgartban.)

(Táblával.)

A magyar királyi földtani intézet muzeuma SEMSEY ANDOR úr bőkezűségéből * azon ichthyosaurusok egyikének jutott birtokába, a melyeknek nemcsak a csontváza, hanem elenyészett lágy testrészeik eredeti kultakarója vagyis a bőre, illetőleg a bőrnek egy része is még épségben megmaradt.

E példány bőre oly tökéletes, hogy a megtartás szépsége tekintetében az összes eddig talált példányokat felülmúlja. Ennélfogva igen alkalmas arra, hogy e szerfölött érdekes reptiliumok külalakjáról való ismereteinket kiegészítse és tökéletesbítse.

E kedvező körülmény hatása alatt és magyar szaktársaim felhívására örömmel vállalkoztam rá, hogy erről a példányról értekezem; annál is inkább, mert ezzel kedvező alkalom kínálkozott arra, hogy még egyszer röviden összefoglaljam mindazt, a mit ebben a kérdésben az eddigi kutatások kiderítettek.

A palalemezen fekvő csontváz a leggyakoribb faj, az *Ichthyosaurus quadriscissus* QUENST. egy kicsiny, csak 0,80 m hosszú individuumát mutatja be, mely általában kitünő megtartású s egyes csontvágrészei tökéletesen összefüggenek egymással. Eredetere nézve a sváb Alb tövében fekvő Holzmadenből, az ichthyosaurusok híres lelethelyéről származik. Geologiai korát tekintve a felső lias-periodusba (QUENSTEDT *Lias* ϵ -jába) tartozik. A példány 1895 tavaszán a posidonomya-pala mélyebb rétegeiből került, megtalálójának közlése szerint 0,40 m-nyire az úgynevezett «*Fleins*»** fölött, de még az ú. n. «*alsó Stinkstein*» alatt.

* És FRAAS tanár úrnak társulatunk levelező tagjának szives közbenjárása útján.

** A telepedésre és a csontváz általános leírására nézve v. ö. E. FRAAS munkájában «*Die Ichthyosaurier der süddeutschen Trias- und Jura-Ablagerungen*». (Tübingen, 1891.) a 44. és követk. ll.